

Öze Yolculuk

Mantık Al-Tayr, Feridüddin Attâr, Çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021, ISBN 9789754588897

Sümeyye Nur Çakar¹

Tahlilini yapmış olduğumuz eser, Feridüddin Attar ya da tam adıyla Ebû Hâmid Feridüddin Muhammed b. Ebî Bekr İbrahim tarafından yazılmıştır. Müellif, 12. yüzyılda Nişabur'da dünyaya gelmiştir. Eczacılık ve tıp ilmiyle meşgul olması sebebiyle biz onu meşhur olduğu "Attar" lakabıyla tanımaktayız.

Attar, klasik nazım şekillerinden pek çoğunu kullanmış, özellikle mesnevi ve gazelde önemli eserler vermiştir. Eserlerinde vahdet-i vücud telakkisi ve ilahi yolculuk için gerekli gördüğü aşk önemli yer tutar. Anlatımda temsillere başvurur ve çoğu zaman hikâyeye içinde hikâyeye anlatarak konuyu anlaşılır kılar. Bu bakımdan Mevlâna Celaleddin Rumi'nin de kendisinden etkilendiği görülmektedir.²

Eser, adını Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman'ın kıssasında³ da geçen, kuş dili manasına gelen Arapça bir terkipten almıştır. Attar, bu eserde kuşları konuşturarak okuyucuya temsili anlatımlar ve tasavvufi hakikatler sunar. Kitabın konusu, dünyadaki bütün kuşların bir araya gelerek, padişahlarını aramak için Hüthüt'ün rehberliğinde yaptıkları yolculuktur. Mesnevi biçiminde yazılan eser tasavvufi ve imgesel bir anlatım içermektedir. Yazarın asıl maksadı; kuşlar, yol, padişah gibi misaller ve anlattığı hikayeler ile okuyucuya ruhun yolculuğunu simgeleştirerek anlatmaktır.

Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilen nüshasını esas aldığımız eseri, ilk olarak Gülşehri 1317 yılında Türkçeye tercüme etmiştir. *Gülşenname* olarak da bilinen manzum eser, *Mantıku't-Tayr*'ı esas almakla beraber müstakil bir eser sayılmaktadır. Türk edebiyatında

Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilen nüshasını esas aldığımız eseri, ilk olarak Gülşehri 1317 yılında Türkçeye tercüme etmiştir. *Gülşenname* olarak da bilinen manzum eser, *Mantıku't-Tayr*'ı esas almakla beraber müstakil bir eser sayılmaktadır. Türk edebiyatında

¹ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu, sumeyyecakar1996@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Prof. Dr. İbrahim Işıtan yönetiminde "Sufi Psikolojisi Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.

² M. Nazif Şahinoğlu, "Feridüddin Attar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, C. 4, s.95-98.

³ Neml, 27/16

Attar'ın *Mantıku't-Tayr*'ından ilham alınarak yazılan *Lisanu't-Tayr*, *Dehmurg* gibi eserler de bulunmaktadır. Attar'ın ise Gazzali'nin yazmış olduğu *Risaletü't-tayr* eserinden etkilendiği düşünülmektedir.⁴

Kitap hamd ile başlar. Feridüddin Attar, Allah'ı yarattıklarından misaller vererek över. Fakat onu hakkıyla övmenin haddi olmadığını çünkü onun makamından kimsenin haberi olmadığını beyan eder. Attar, "O'nu O'nunla tanı, kendinle değil. Yol O'ndan başlayıp O'na gider"⁵ demektedir. Kitaba konu olan yolculuk da O'nu tanıma yolculuğudur.

Kuşların hikayesi, yeryüzünde bilinen bilinmeyen tüm kuşların bir araya toplanması ile başlar. Devamında "Her ülkenin padişahı olur, padişahı olmayan bir ülkenin düzeni kalmaz, bizim de bir padişahımız olmalı"⁶ diyerek kendilerine bir padişah aramaya koyulurlar. İçlerinden en bilge olanları Hüthüt, "Bir dağ var ki ona Kaf Dağı derler, onun ardında bizim padişahımız var"⁷ der. Onlara padişahları Simurg'un yüceliğini, makamını, kudretini ve ona giden yolun çok çetin bir yol olduğunu anlatır. Hüthüt'ü dinleyen kuşların, yüreklerinde onun hasretini hissedip sabırsızca yola çıkmalarını anlatılırken, aslında kâmil olana varma iştiağının fitrattaki mevcudiyeti gözler önüne serilmektedir.

Eserde, kişinin Allah'ı bulmak için dünyevi şeylerden arınması gerektiği, yine temsillerle anlatılmaktadır. Yazar her bir kuş ile insan nefsinin zaaflarını özdeşleştirerek okuyucuya dersler vermektedir. Kitapta kuşların mazeretleri bölümüne gelince, bülbül güle olan aşkının ona yettiğini ve başka sevdaya takatinin olmadığını söyler. Dudu kuşu kendisi için ab-ı hayattan bir yudum suyun kâfi olduğunu söyler. Tavus kuşu, cenneti; kaz, su kenarlarını ister. Hüma kuşu, doğan, alaüveyik, puhu, kuyruksalan ve nice diğer kuşlar hakikatten habersiz ve bilgisizce, mazeretler üretirler.⁸ Hüthüt, hepsini dinler, karşılığında verdiği cevaplar ise nefse karşı ruhun/kalbin sesini simgelemektedir. Allah'ı bulmak isteyen kul da nefsinin isteklerinden, suni mazeretlerden kurtulup kalbine kulak vermelidir. Hüthüt'ün kuşlara kılavuzluk etmesi ile de insana Allah'ı bulup O'nda fena bulması için kılavuzluk edecek bir mürşidin gerektiğine işaret edilmektedir.

Kuşlar, Simurg'u sorunca Hüthüt; o padişah'ın güneşe benzeyen yüzünü gösterince onun ancak gölgesine bakılabileceğini söyler. Yazar, Hüthüt'ün ağzından; padişahın aleme

⁴ M. Nazif Şahinoğlu, "Feridüddin Attar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4 s. 95-98.

⁵ Feridüddin Attar, *Mantık Al-Tayr*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 11.

⁶ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 62.

⁷ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 64.

⁸ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 67-96.

gölgesi/yansıması düşünce bunca kuşun varlık bulduğunu, alemdeki suretlerin onun gölgesi/yansıması olduğunu söylerken aslında tüm mevcudatın hakikatinin vahdet olduğunu anlatır. Hüthüt sözlerinin devamında “Gölgeden geç asıl sırrı ara.” der. Bir lütuf kapısı açılırsa gölgede güneşi görebileceğini söyler.⁹ Burada Attar vahdet-i vücut görüşünü anlatmaktadır. Alemde ne varsa Hakk’ın gölgesidir. Gölge güneşten ayrılamayacağı gibi tüm varlık da Allah ile birdir, O’nunladır, O’ndandır. Kişi kendi varlığından geçerse Allah’ı bulabilecektir. Tasavvuftaki bu mesele yazarın verdiği misaller ile okuyucunun zihninde daha iyi anlam bulmaktadır.

Vahdet-i vücuda ermek için nice makamlar geçmek gerektiği gibi kuşların hikayesinde de geçilecek yedi vadi bulunmaktadır. İlki istek/talep vadisidir ki burada çalışıp çabalayıp bütün varlıktan arınınca, diğer tüm isteklerden vazgeçince kişide padişaha varma iştiağı hasıl olur.

¹⁰Bundan sonra aşk vadisine ulaşılır, burada ten yolcusu ile can yolcusu ayrışır, bu aşka sahip olup canından geçenler yola devam edebilir. Ondan sonra marifet vadisi vardır. Bu vadede hiçbir yol birbirine benzemez, her kuşun gidişi başka başkadır.¹¹ Sonra istiğna/gönül tokluğu vadisi gelecektir ki burada hiçbir şeyin önemi kalmaz. Sonraki makam tevhid vadisidir. Buraya ulaşıncı her şey bir görünür.¹² Sonra hayret vadisi gelir. Burada bütün bilinenler unutulur.¹³ Vadilerden sonuncusu fakr-u fena vadisidir. Bu vadede gölge güneşin ışığı ile kaybolur ki yazar, buradan bahsetmeye imkân olmadığını dile getirir.¹⁴ Hikayedeki yedi vadi, seyr-i sülukta kemale ermek için geçilmesi gereken yedi makamı hatıra getirmektedir.

Tasavvuf yolunu tamamlayıp kâmil mümin olmak, Allah ile bir olmak herkesin erişebileceği bir makam değildir. Yola çıkan yüz binlerce kuştan da ancak otuz tanesi makama erişebilmiştir.¹⁵ Bunca yolun sonunda cihan Simurg’u onlara aşikâr olur. Fakat ona bakınca görürler ki Simurg, oraya varan otuz kuştan başkası değildir. Nitekim Farsçada Simurg, otuz kuş manasına gelmektedir. Kuşların padişaha yaptıkları yolculuğun sonunda, onda

---

⁹ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s.98-100.

¹⁰ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 321.

¹¹ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 344-346.

¹² Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 363.

¹³ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 372.

¹⁴ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 384.

¹⁵ Feridüddin Attar, *a. g. e.*, s. 401.

kaybolup yine onda kendilerini bulmaları, ikiliğin ortadan kalkıp Simurg ile bir olmaları, vahdet-i vücud görüşünün somutlaşmış halidir diyebiliriz.

Attar'ın kuşlarla verdiği misal ise candır. Kendi deyimi ile Allah, can kuşunu toprağa alıştırmıştır yani canı bedenle birleştirmiştir. Cisimden geçen cana ulaşır, candan geçen ise canana, padişaha ulaşır. Bir başka deyişle nefsini bilen Rabb'ini bilir. Sonuçta ise ikilik ortadan kalkar, can O'nda yok olur. Attar, tüm bu misallerle öze yolculuğu anlatmaktadır. Yolun sonunda kul, kendi özünde Allah'ı bulur. Allah ile var olmak için Allah'ta fena bulur. Eserde alemin ve insanın hakikati, yazarın tasavvufi fikirleri, bilhassa ilahi aşk yolculuğu ve vahdet-i vücud yani Allah ile bir olma, onda fena bulma görüşü; temsillerle somutlaştırılarak ve hikayelerle açıklanarak okuyucuya özlü bir biçimde sunulmuştur. Bunun yanı sıra kitapta ara başlıklar halinde anlatılan hikayelerde hikmet, adalet, ahlak gibi birçok konu işlenmiştir. Eser, Tasavvuf ve edebiyatla ilgilenen okuyuculara olduğu kadar kıssadan hisse edinmek isteyen herkese hitap etmektedir. Kitaptan en iyi şekilde istifade etmek için ise temsillerin neye karşılık geldiğini bilmekte fayda vardır. Yazılmasının üzerinden yedi yüzyıl geçmesine rağmen Türk, Arap, Fars ve Urdu edebiyatı üzerinde etkisini sürdürmekte, dünya kütüphanelerinde yerini korumaktadır.